

Наукові інтереси: сучасні інноваційні технології навчання на уроках української літератури.

Науковий керівник – старший викладач Пойда О. А.

Вікторія Нечипоренко

ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЯК ЗАСІБ УСПІШНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ УЧНІВ 9 КЛАСУ

Читацька компетентність – сукупність знань, умінь та навичок, що дозволяють людині розуміти, відбирати інформацію та успішно її використовувати. Як свідчить аналіз науково-методичної літератури, проблема формування читацької компетентності школярів не є новою. Значний внесок у її розроблення зробили О. Білецький, О. Ісаєва, О. Потєбня, А. Сергієнко, А. Фасоля, І. Франко, В. Шуляр та ін.

Мета статті – дослідити шляхи формування читацької компетентності та їх вплив на соціалізацію дев'ятикласників у системі літературної освіти.

Читання української художньої літератури, класичної та модерної, – це джерело знань про світ, це спосіб розвитку пізнавальних і мовних здібностей учнів, а також їхніх творчих сил, які вони зможуть реалізувати по закінченні школи. Читання є могутнім засобом виховання і розвитку моральності та естетики в школяра. Вміння і навички читання формуються ще й як вид розумової діяльності і як засіб саморозвитку і самовиховання. Також формуються як складний комплекс умінь і навичок, який має загальний навчальний характер. Описаний комплекс буде використовуватися учнями середньої школи при вивченні більшості навчальних предметів, а також у позакласному житті.

З досліджень PISA дізнаємось, що «читацька компетентність передбачає здатність взаємодіяти з текстом на більш глибокому, інтерпретаційному рівні.

Читач компетентний, якщо він уміє: знаходити й зв'язувати інформацію з глибинних шарів тексту; критично оцінювати її; висувати власні гіпотези на основі прочитаного; застосовувати вичерпану з тексту інформацію в реальних життєвих ситуаціях. Тому вимірюванню PISA-2018 в Україні підлягала спроможність не лише декодувати текст, а й розуміння, що потребувало глибокого проникнення в смислові структури тексту» [1].

Техніка читання і усвідомленість розглядаються як дві сторони процесу читання. Методист А. Фасоля зазначає, що «компетентний учень-читач є суб'єктом навчальної діяльності, що передбачає усвідомлення власних психолого-фізіологічних особливостей, прагнень, здатність до самостійної організації, здійснення та оцінювання читацької діяльності» [4, с. 8].

Науковець стверджує, що читацька компетентність школярів складається з таких субкомпетентностей:

- літературознавча (здатність застосовувати літературознавчі знання й уміння для інтерпретації та аналізу художнього твору, налагодження діалогу з текстом (автором, героями), самим собою, іншими читачами, знаходження в ньому авторських і творення власних смислів);
- інформаційна (готовність працювати з різними джерелами інформації, знаходити та опрацьовувати її);
- емпатійно-образна (спроможність уявляти прочитане, співпереживати, мислити образами);
- естетично-аксіологічна (здатність оцінювати художній твір з естетичних позицій, розглядати зміст, учинки героїв, авторську позицію з погляду національних і загальнолюдських цінностей);
- творчо-мовленнєва (здатність обґрунтовувати власну думку, створювати тексти, будувати зв'язні висловлення залежно від комунікативної ситуації);
- самоорганізаційна (здатність керувати власною читацькою діяльністю, особистісним і читацьким розвитком) [4, с. 10].

У навчанні читання з використанням інтерактивних технологій ураховуються потреби кожного учня, залучається його особистісний досвід. Оптимальний результат досягається через співпрацю, співтворчість, самостійність і свободу вибору, школяр аналізує власну діяльність. «Основна мета читання – знайти, вичерпати, зрозуміти й оцінити інформацію, закладену в тексті, здійснити її смислову переробку» [1, с. 97].

Ми звернули увагу на деякі методи, які є, на наш погляд, більш актуальними при формуванні читацької компетентності учнів.

1. Метод «Карта пам'яті» (інші назви: ментальна карта, інтелект-карта) – проста технологія для запису ідей, думок, розмов; реалізується досить швидко, асоціативно. Цей метод можна застосовувати для отримання результату як індивідуального, так і групового. До прикладу, можна створити карту пам'яті за життєписом Григорія Сковороди (рис. 1).

У чому полягають філософські думки українського письменника Григорія Сковороди?

Ім'я при народженні	Григорій Сковорода
Народився	22 листопада (3 грудня) 1722 Чорнухи, Полтавська область
Помер	29 жовтня (9 листопада) 1794 (71 рік) Пан-Іванівка, Харківщина
І романистство (облаштування)	Російська імперія
Національність	українець
Діяльність	прозаїк, поет
Сфера роботи	поетія
Alma mater	Києво-Могилянська академія (1659—1817)
Мова творів	староукраїнська, латинська
Напрямок	ренесанс
Жанр	філософський трактат, байка, вірш

Григор. о. С.

Григорій Сковорода називає мораль своїх байок «силою» - це повчальна частина кожного твору.

Байки

Вірші

Скульптура

Живопис

Творчість Григорія Сковороди

Виконали учні 9 класу
Керівник проекту:
Нечипоренко Вікторія
Вікторівна

Рис. 1. Зразок учнівської карти пам'яті за життєписом Григорія Сковороди

2. Метод мозкового штурму (мозкова атака) активно застосовується для отримання нових рішень проблем. Взаємодія між учасниками дає можливість не тільки отримати нові знання, а й розвивати комунікативні вміння, тобто вміння слухати іншого, оцінювати різні точки зору, вміння дискутувати, приходити до спільного рішення. Наприклад, пропонуємо обговорення такого питання: «Як ви розумієте напис на могилі Г. Сковороди «Світ ловив мене, але не спіймав»?».

3. Метод «Емпатії» передбачає своєрідне «вживання» учнів в образи твору, це власне спроба відчувати й пізнати твір і характери зсередини [3]. Розглянемо навчальну ситуацію на уроці з вивчення драми І. Котляревського «Наталка Полтавка», яку я використовувала під час педагогічної практики:

« – Кого з героїв п'єси Котляревського ви уявляєте, коли чуєте слова: душевність, простота, вірність, людська гідність?»

Учні, які на уроці грають героїв п'єси, мають близько до тексту висловитись від їх імені. Наприклад, Виборний: «Золото – не дівка, наградив же Бог Терпилиху дочкою...» тощо.

Після обговорення учитель пропонує до обговорення питання:

- Чи може кохання подолати життєві труднощі? Які перешкоди були на шляху до щастя у головної героїні?

Орієнтовні учнівські відповіді:

- Кохання не може врятувати світ, тому не потрібно глибоко занурюватися у почуття!

- Потрібно давати шанс коханню для того, щоб відчувати себе щасливим, адже ніколи не знаєш щастя чи горе тебе спіткає.

- На мою думку, кохання є незамінним у житті кожної людини, як кажуть, – кохання окриляє, потрібно відкривати своє серце для любові, потрібно любити оточення, батьків, рідну пісню, свій край.

- Як на мене, заради любові можна скоїти багато вчинків, про що ми читали у багатьох творах, тому і Наталка хотіла знайти щастя, вона багато

пройшла для того, щоб стати дійсно щасливою, тому кохання має місце у житті кожної людини.

- Наталка Полтавка заслуговує на щастя. Кохання надає можливість повірити в себе, кохати – почати знову дихати. Особлива любов до рідної країни, цю любов не сплутати ні з чим, цю любов не описати словами, цю любов ніколи не забрати».

Використання методу емпатії допомагає учням відчутти аналізований твір, стати його частиною, мати більш узагальнені думки про те, що школяр вивчає.

4. У наступній навчальній ситуації учитель також має приділити увагу визначальній ролі пісні у цьому творі. Тут доречно використати прийом «Упізнай героя». Зазначимо, що на цьому етапі не лише перевіряться знання тексту, а й залучаються міжпредметні зв'язки з фольклору та народної педагогіки. Пропонуємо розглянути цей фрагмент:

«Слово вчителя: Пісня у житті українського народу є фундаментальним явищем. У кожному будинку звучала змалечку пісня, а на городі всі разом порались і співали пісень. Пісня завжди лікувала рани, пісня заворожує, дає нове життя, тому перейдімо до наступного завдання. Зараз пролунають пісні з твору «Наталка Полтавка», а вам потрібно відгадати що це за пісня і в якому моменті твору автор знайомить нас із нею.

1. «Віють вітри, віють буйні...» (Наталка Полтавка)
2. «Всякому городу нрав і права...» (Возний)
3. «Вітер віє горою, любивсь Петрусь зо мною...» (Микола)
4. «Ой під вишнею, під черешнею...» (Виборний)
5. «Сонце низенько...» (Петро)
6. «Чи я тобі, дочко, не добра бажаю...» (Терпелиха)

– Ви чудово попрацювали, любі учні. Отож, що для вас є пісня?

Орієнтовні відповіді:

– Пісня це щось незламне, наші предки постійно співали, підтверджуючи свій патріотизм. Для мене є надто цінними українські народні

пісні, адже так я відчуваю себе частиною того історичного минулого, що так майстерно зберігали наші родичі.

– Для мене пісня є асоціацією з пташкою. Мені здається, що лише українська мова настільки мелодійна, що завмирає серце. Пісня – то є життя».

Надзвичайно важливо, аби на уроках літератури учні не лише вчилися взаємодіяти, а й розглядали різні соціальні ситуації, обговорювали суспільні проблеми, вміли давати оцінку тим чи іншим явищам, а також шукали шляхи виходу зі складних ситуацій. Все це веде до соціальної адаптації особистості в соціумі. М. Гончарова-Горянська наголошує на системності соціальної компетентності та пояснює її як інтегральну характеристику людини (соціальні мотиви, знання, навички взаємодії), що забезпечує ефективність її дій [2, с. 74].

У розроблених нами навчальних ситуаціях ми простежили лінію читацької, громадянської та соціальної компетентностей, збалансовуючи їх вживання. Успішно формувати ключові компетентності особистості дозволяють такі форми та методи, як метод проєктів, випереджувальні завдання різного типу, інтерактивна вправа «Чотири кути», постановка проблемних питань тощо, оскільки всі вони спрямовані на спостереження, аналіз, вміння працювати в команді тощо.

Отже, варто зазначити, що формування читацької компетенції школярів залежить від багатьох факторів. І перед учителем-словесником стоїть завдання допомогти учням зрозуміти та полюбити художнє слово. Таким чином, формування читацької компетентності на уроках української літератури є дуже важливим у процесі соціалізації школярів.

Література

1. Бондаренко Н. В. Читацька грамотність українського учнівства: акценти PISA-2018. *Український педагогічний журнал*. 2020. № 2. С. 96–103.

2. Гончарова-Горянська М. Соціальна компетентність: поняття, зміст, шляхи формування в дослідженнях зарубіжних авторів. *Рідна школа*. 2014. № 7–8. С. 71–74.

3. Сергієнко А. Формування на уроках української літератури учня-читача, здатного до інтерсуб'єктивної взаємодії. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2018. № 21 С. 156-161.

4. Фасоля А. І. Читацька компетентність: що формуємо, що і як перевіряємо. *Дивослово*. 2017. № 9. С. 8–15.

5. Шуляр В. Урок літератури в умовах 12-річної школи: 5–9 класи: монографія. Миколаїв : Іліон. 2006. 284 с.

Нечипоренко Вікторія – здобувач ступеня вищої освіти бакалавра факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Наукові інтереси: сучасні інтерактивні технології навчання на уроках української літератури.

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, асистент Петрович О. Б.

Ірина Плоскіна

ВЕЛИКА ПРОЗА ВАСИЛЯ ШКЛЯРА НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

До розвитку історичної думки суспільство пройшло через травми, поразки визвольних змагань, через подоланням схем і хибних суджень, тому варто повернути добру славу багатьох борців, замовчуваних подій. Дуже символічно, що роман Василя Шкляра «Чорний ворон» увійшов до шкільної програми старшої ланки закладів загальної середньої освіти. Це особливий твір, адже він